

EURÓPAI INTEGRÁCIÓ

BAGI JÓZSEF

A katonai integráció perifériáján

Macedónia helyzete, katonapolitikája, integrációs törekvései

Több dologra is emlékeztetni kell a tisztelt olvasót, hogy világossá váljon, miért is esik szó Macedóniáról a katonai integráció kapcsán. Elsőként említhetjük, hogy ez a sajátos helyzetben lévő volt jugoszláv köztársaság azon államok sorába tartozik, amelyek egyértelműen deklarálták csatlakozási szándékukat az észak-atlanti szövetséghez és amelyek ilyenén szándékát a NATO is „hivatalosan” tudomásul vette. Jelenleg ebbe a csoportba mindössze tíz ország tartozik, de közülük heten – várhatóan 2004. első felében – a szövetség tagjaivá válnak. Maradnak tehát hárman: Albánia és Macedónia, amelyek a kilencvenes évek óta vannak a „várólistán”, továbbá Grúzia, amelynek csatlakozási szándékát a 2002. novemberi prágai NATO-csúcson jelentették be. És majdnem ide tartozik Ukrajna is, amely ugyan csak a prágai csúcs alkalmával tervezte csatlakozási szándékának elfogadtatását, de korszerű hadfelszerelés Iraknak történt szállítása (illetve ilyen vádak megfogalmazása Ukrajnával szemben) időszerűtlenné tette a fenti szándékot.

A tíz jelöltet a NATO szóhasználata szerint MAP-országokként tartják számon, a Membership Action Plan (Tagsági Akcióterv) szavak rövidítése okán (a hét meghívott országot már csak néhány hónapig jelölik így). A MAP-kategória egyébként azt jelenti, hogy ezek az országok a NATO-tagokhoz hasonló részletességgel készítik el éves és hosszabb távú terveiket.

A második tény a jugoszláv válságsorozat macedóniai szakaszának sajátossága. Hosszú ideig úgy látszott ugyanis, hogy Macedónia kimarad a gyászos sorozatból, köszönhetően mindenekelőtt az országban állomásozó mintegy másfélezer fegyveres megfigyelőnek, akiknek éppen az volt a rendeltetésük, hogy megakadályozzák a válság hullámainak átcsapását az ország területére. Évekig ezt az országot említettük a konfliktus-megelőzés jóformán egyetlen konkrét példájaként, hiszen itt valóban létezett egy válsággal fenyegető helyzet, amelynek konfliktussá fejlődését sikerült megakadályozni.

Egészen 2001 tavaszáig és ez a harmadik tény, amelyre figyelniünk kell: ekkor ugyanis a válság – minden elővigyázatossági intézkedés ellenére – áttért Macedóniára is. Szeparatista albán erők szivárogtak át Koszovóból és megpróbálták szétzilál-

ni az állam intézményeit. Fegyveres összetűzéseket provokáltak, amelyekbe bekapcsolódtak a helyi albán közösség szélsőségesebb elemei is, és természetesen a macedón rendfenntartó erők is. A nemzetközi közösség erőfeszítései révén azonban sikerült megelőzni a konfliktus eszkalálódását. Mint emlékeztetés, mintegy ötezer fős NATO-kontingens érkezett az országba, névlegesen az önként beszolgáltatott fegyverek összegyűjtése és megsemmisítése céljából, valójában azonban a felkorbácsolt indulatok lecsillapítása érdekében. (Jellemző, hogy mindössze néhány száz, többségében elavult kézfegyvert sikerült „begyűjteniük”, de pusztán jelenlétük kétségkívül csillapítólag hatott a kedélyekre.)

Végül pedig azt a tényt kell emlékeztetnünk, hogy ez az ország volt a legelső helyszín, ahol a szerveződő, alakulófélben lévő közös európai haderő (EUROFOR) konkrét feladatot vállalt, átvéve a NATO időközben lényegesen kisebb létszámmal redukált kontingensétől a helyzet ellenőrzésének és a rend fenntartásának feladatait. Jelenleg pedig napirenden van ezen feladatok továbbadása az ún. eurorendőröknek, vagyis egy többnemzetiségű rendőri kontingensnek (az EUROFOR mandátuma 2003. december 15-ig szól). Az eurorendőrök az újjászervezett macedón rendőrséggel karöltve fogják végezni tevékenységüket.

Fentiek előrebocsátása után célszerű áttekinteni Macedónia rövid történelmét, legfontosabb jellemzőit, jelenlegi bel- és biztonságpolitikai helyzetét, illetve a fegyveres erők állapotát.

TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

Az 1991. szeptember 8-i népszavazáson – 95 százalékos támogatottsággal – Macedónia (fővárosa Szkopje) az ország függetlensége mellett döntött. A teljes nemzetközi elismertséget az ENSZ 1993. április 8-i határozata tette teljessé. Ekkor vált Macedónia az ENSZ 181. tagállamává.

A balkáni helyzet megértésének kulcsa a régió történelmének alapos megismerése, a különböző népcsoportok létrejöttének és fejlődésének tanulmányozása. Nem lehet együtt kezelni az egész Balkánt (az egész régiót), mint valami egységes területet. Téved, aki azt állítja, hogy a titói Jugoszlávia rövid fennállása „összemosztá” volna a népeket egy egységes délszláv népcsoporttá. Ezt a téves következtetést sajnos alaposan megcáfolta az 1991-ben kirobbant délszláv háború.

Macedónia történelmének kezdetét Nagy Sándor birodalmának idejére – i. e. IV. század – kell tenni, bár ezzel együtt sem világos a mai macedónok származása. A mai macedón történészek természetesen Nagy Sándor népét tekintik ősüknek, szerintük a széteső görög birodalom romjain kapott erőre, majd nőtte ki magát birodalommá a makedón népcsoport. (A mai macedónok anyanyelvükben makedónokként nevezik meg magukat. A nyugati kultúra egy betű megváltoztatásával tesz különbséget a Nagy Sándor korabeli makedón nép és a később odavándorolt szláv népcsoport között.)

Független (de főleg görög) történészek, szakértők véleménye szerint a mai Macedónia területén élő, magukat macedónoknak nevező népcsoport nem más, mint Nagy Sándor halála után, a birodalom szétesését követően érkezett szláv törzsek, amelyek felvették a makedón nevet. Görög vélemény szerint Szkopje jogtalanul választotta meg az ország nevét, mert Görögország északi régiója már évszázadok óta viseli

ezt a nevet. Ezért Görögország ragaszkodik a FYROM (Former Yugoslav Republic of Macedonia) elnevezéshez.

A macedónok nem tudtak létrehozni független államot, bizánci, bolgár, török, illetve szerb uralom alatt éltek. Viszonylagos függetlenséghez Szkopje a második világháború után megalakított titói Jugoszláviában jutott. Az igazi függetlenséget Jugoszlávia szétesése után, 1991. szeptember 8-án nyerte el.

Az ország jellemző adatai:

- terület: 25 713 km²
- országhatár: összesen 748 km (Albániával 151 km, Bulgáriával 148 km, Görögországgal 228 km, Jugoszláviával 221 km),
- népesség: 2 049 000 fő (2002-es adat), a lakosság összetétele: macedón 66%, albán 23%, török 4%, szerb 2%, roma 3%, egyéb 2%,
- vallások: ortodox keresztény (67%), muszlim (30%), egyéb (3%),
- nyelvek: macedón (hivatalos), albán.

MACEDÓNIA MA

A fiatal állam megalakítását követően, a volt tagköztársaság kádereire és infrastruktúrájára alapozva megkezdődött a demokratikus ország államapparátusának kiépítése. Sajnos, a volt jugoszláviai elveket követve nem adtak helyet az ország kormányzásában az etnikai kisebbség képviselőinek. Így csak igen kevés albán – azok is még a jugoszláv időkben elért pozíciók révén – tudott bekerülni az államapparátusba. Ez a tendencia még erősebben érvényesült az erőszakszervezetekben, így a hadseregben is.

Kiro Gligorov volt köztársasági elnök a demokratikus intézményrendszer mellett tette le voksát: mint a hadsereg főparancsnoka egy olyan hadsereg megszervezését támogatta, amely megfelel a kor kihívásának. Az ország területi szuverenitásának védelme mellett alapvető feladatként határozták meg a terrorizmus elleni harcot is.

Jugoszlávia szétesésekor a valamikori nisi hadsereg alakulatai maradtak Macedóniában, főleg szárazföldi csapatok. A légiert csaknem teljesen kivonta az akkori

jugoszláv vezetés. A megmaradt erőkre alapozva indult meg az új macedón hadsereg megszervezése.

A haderő

A Macedónia területén maradt alakulatokból a szárazföldi csapatok kötelékén belül három hadtestet állítottak fel, amelyek az alábbi egységeket, alegységeket foglaltak magukba:

- 19 lövészdandár
- egy harckocsidandár
- egy tüzérdandár
- egy határőrdandár
- egy őr- és díszdandár
- egy speciális ezred.

A 2002. évi hadseregreform következményeként felszámolták a hadtesteket és átalakították az egész szervezetet. Ennek megfelelően 2 aktív gépesített lövészdandár, két gyorsmozgósítású tartalék dandár és 6 tartalék területvédelmi dandár került felállításra. Az ekkori teljes létszám 26 ezer fő volt.

Megjegyzendő, hogy 2002-ben még nagyon friss volt a 2001-es válsághelyzet emléke, s az akkori politikai és katonai vezetés továbbra is az erős hadseregben látta az ország biztonságának garanciáját. De nemcsak az erőben, hanem a tapasztalatban is bíznak a macedón vezetők. Ezt arra alapozzák, hogy a válság idején kiderült: a fiatal, harci tapasztalatokkal nem rendelkező parancsnokok nem állták meg a helyüket, felváltásukra azokat a főtiszteket (ezredeseket és alezredeseket) kellett vezényelni, akik már korábban átestek a tűzkeresztségen. Ennek megfelelően egy kis létszámú, de hatékony hadsereg felállítását tűzték ki célul, amelynek kialakítása a mai napig tart.

A hadseregreform végrehajtása során több gond és probléma merült fel:

- az ország gazdasági helyzete nem teszi lehetővé a szükséges források biztosítását,
- az erős nemzeti érzelmű politikusok inkább a nagyobb létszámú hadsereget helyezik előtérbe,
- a volt Jugoszláv Néphadsereg (JNA) tisztjei és tábornokai vonakodnak lemondani befolyásukról és pozícióikról,
- hiányzik a tiszthelyettesi kar,
- a hadseregben nincs jelen az albán kisebbség.

A fenti nehézségek és a politikai csatározások ellenére ugyan elkezdődött valami reform, de a 2001. évi válság visszavetette az addig elért eredményeket. A NATO-tagországok segítségével és tanácsadása mellett Macedónia a MAP-csoport tagja lett. Ma közzismert, hogy Macedónia és Albánia ugyanazon – a NATO-tagságot előkészítő – program végrehajtója.

A NATO-szabványoknak megfelelően Szkopje elfogadott egy hadseregreformtervet, amely szerint egy korszerű, 12 800 fős hadsereg megszervezését tekintik célravezetőnek. 2007-ig kívánják megvalósítani a hivatásos hadseregbe való részleges áttérést. Ennek értelmében a fegyveres erők 70 százaléka hivatásos, 30 százaléka pedig sorozott állomány lenne. (Jelenleg a macedón fegyveres erők létszáma 14 355 fő. Ebből 9345 hivatásos és 5010 sorozott állományú. A valós létszám 12 215 fő, ebből 6555 hivatásos és 5660 sorozott.)

A korszerűsített haderő

2007-ig állítják fel az új állománytáblával bíró korszerű hadsereget. A hadsereg fő erejét a gyorsreagálású erők fogják alkotni, amelyek két gépesített lövészdandárt és egy harckocsi-zászlóaljat foglalnak magukba. Ezen erők támogatására létrehoznak egy támogató erőket magába foglaló alakulatot: tűzérosztály, légvédelmi osztály, híradó-zászlóalj, logisztikai zászlóalj, műszaki zászlóalj, katonarendőr-század, felderítőszázad és vegyvédelmi század.

A *légierő feladata* az ország légtérének ellenőrzése, a szárazföldi csapatok légi támogatása, különös tekintettel a terroristaelhárító, gyorsreagálású és határőregységek esetében.

A légierő fő erejét a repülőezred (wing) jelenti az alábbi erőkkel:

- harcirepülő-század,
- harcihelikopter-század,
- szállítóhelikopter-század,
- kiképzőszázad.

A repülőezred harci támogatását egy légvédelmi osztály látja el. Emellett egy légirányító zászlóalj és egy logisztikai zászlóalj biztosítja a működés feltételeit.

Még mindig a hadsereg kötelékébe tartozik a *határőrség*, és ez jugoszláv örökség. 2005-ben tervezik átadni a határőrséget a belügyminisztériumnak.

A *speciális erők* fő feladata a terrorizmus elleni harc. Ezen feladat végrehajtásához az alábbi alegységekkel rendelkeznek:

- speciális akciószázad,
- katonarendőr-zászlóalj,
- felderítő-zászlóalj.

A fegyveres erők fegyverzete a volt JNA-ban rendszeresített eszközökből áll. A harckocsik T-72 (konkrét típusjelzésük M-84, ez jugoszláv gyártású T-72) és T-55 típusúak. Ezek túlnyomó részét kivonják a hadrendből és megsemmisítésre szánják. A légierő eszközparkja igen szerény. A volt jugoszláv hadsereg vezetése minden mozgósítható eszközt kivont. A jelenlegi eszközpark az ukrán beszerzésből származik, ez a vásárlás a 2001. évi válságot megelőzően vagy az alatt történt. Szu-25 harci repülőkről, Mi-24 harci helikopterekről és Mi-17-es szállító helikopterekről van szó.

Összességében megállapítható, hogy külső segítség nélkül a macedón haderő jelenleg képtelen garantálni az ország biztonságát és területi egységét. A hadseregreform megvalósításának alapvető feltétele az anyagi források biztosítása. A lehetőségek elemzése során át kell tekintenünk a macedón gazdaság teherbíró képességét.

MACEDÓNIA GAZDASÁGA

2000-ben az ország GDP-je 4,5 százalékos növekedést produkált. Ekkor a GDP 236 390 millió dénárt, azaz 3899 millió USD-t tett ki. Ez a mutató jól jelzi, hogy a fiatal ország elindult a gazdasági fejlődés útján. Sajnos, a 2001-ben bekövetkezett válság visszavetette az ország gazdaságát és rontotta nemzetközi megítélését. A válságos időszakban a GDP 4,5 százalékkal visszaesett. 2002-ben Macedónia DGP-növekedése mindössze 0,3 százalék volt. 2003-ban már sikerül megközelíteni a 2000-es

növekedést, amely 3 százalék fölött lesz. Az ilyen arányú növekedés köszönhető az export 11 százalékos fejlődésének, a befektetések 20 százalékos növekedésének, valamint a magánszektor 5 százalékos gyarapodásának. 2004-re a GDP 4 százalékos növekedését tervezik.

A gazdasági helyzet egyik jó fokmérője a fogyasztói árak növekedése. Persze ez nem mindig mérvadó, hiszen számos olyan fiskális eszköz áll a pénzügyi vezetés rendelkezésére, amelyek lehetővé teszik – a rossz gazdasági viszonyok ellenére – az infláció mesterséges visszafogását. Egyik ilyen lehetőség a fogyasztói árak befagyasztása.

A fogyasztói árak növekedése az elmúlt években az alábbiak szerint alakult:

- 2000. 5,85 százalék,
- 2001. 5,50 százalék,
- 2002. 1,80 százalék,
- 2003. 3,00 százalék (tervezett).

Egy másik gazdasági fokmérő a költségvetési deficit alakulása:

- 2001. 6,80 százalék
- 2002. 8,60 százalék,
- 2003. 7,00 százalék (tervezett).

Az ország gazdasági viszonyait jól jelzik a munkanélküliségi mutatók. Az elmúlt három év során ez 30-31 százalék között mozgott. Általában a munkanélküliség nagyobb arányban sújtja az albán kisebbséget, mint a macedónokat. Ha valahol leépítés van, akkor először az albánokat küldik el.

Védelmi költségvetés

A fentiek függvényében alakult a hadsereg költségvetése (a GDP-ből való részesedés aránya) is. Kivételt képez a 2001-es év, amikor a válság miatt jóval – háromszor – többet költöttek védelmi kiadásokra.

- 2000. 1,80 százalék (66,23 millió USD),
- 2001. 6,50 százalék (229,00 millió USD),
- 2002. 2,80 százalék (99,00 millió USD),
- 2003. 3,20 százalék (120,00 millió USD) (tervezett).

A 2007-ig tartó hadseregfejlesztés során az átszervezés mellett technikai fejlesztést is terveznek. Kivonják a rendszerből, majd megsemmisítik a harcokcsik –T-55-ösök – túlnyomó részét. 2005-ben kivonják a Szu-25 csatarepülőgépeket. A csapatok védelmi képességének fejlesztése érdekében további páncélelhárító fegyverzeti eszközöket kívánnak beszerezni és rendszeresíteni.

AZ ORSZÁG BELPOLITIKAI HELYZETE

A 2002. szeptember 15-i macedóniai parlamenti választások végeredményeként a Branko Crvenkovszki vezette ellenzéki Macedón Szociáldemokrata Párt (SDSM) 59 képviselői helyet szerzett a 120 fős parlamentben. Az eddig kormányzó nacionalista jobboldali Belső Macedón Forradalmi Szervezet–Macedón Nemzeti Egység Demokratikus Pártja (VMRO–DPMNE) és a Liberális Párt koalíciója 34, az eddigi kormánykoalíció kisebbik pártja, az Albán Demokrata Párt (DPA) hét, a Demokratikus Unió az Integrációért Párt (DUI) 16, a Demokratikus Felvirágzás Pártja (PDP) kettő, a Nemzeti Demokrata Párt (NDP) és a Szocialista Párt (SP) 1-1 mandátumot kapott.

A parlamenti választásokat követően a szociáldemokraták (SDSM) koalícióra léptek a Demokratikus Unió az Integrációért (DUI) albán párttal. Az új kormány megalakulása kedvezően befolyásolhatja a macedón biztonsági helyzet alakulását, mivel az SDSM jobb partnernek bizonyul az albán kisebbséggel és a nemzetközi közösséggel való együttműködést tekintve. A kormány kiemelt feladata a 2001. évi válságot lezáró ohridi megállapodás még nem teljesített rendelkezéseinek végrehajtása, többek között az albán önkormányzatok finanszírozása és az új közigazgatási határok és választási körzetek kijelölése. Az ellenzékbe szorult nacionalista szláv (macedón) erők továbbra is igyekeznek az új kormánykoalíció működését akadályozni. Az ellenzékbe szorult korábbi kormányzó párt ennek érdekében hozta azt a döntést, miszerint az év végéig nem kívánt részt venni a parlamenti munkában, mert elfogadhatatlannak tartja az albán „terroristák” (a korábban feloszlott Koszovói Felszabadítási Hadsereg, az UCK Macedóniába került volt vezetői) kormányzati és parlamenti részvételét.

Bátran kijelenthetjük, hogy a 2002-es parlamenti választásokat követően stabilizálódott a belpolitikai helyzet. Az albán kisebbség bevétele a kormányzásba elősegítheti az ohridi egyezmény megvalósítását. Gondot okoz az albánok bevonása az államapparátusba, főképpen a felső szintű vezetésbe azért, mert nincs elegendő megfelelően kvalifikált szakember. Azt sem szabad elfelednünk, hogy a kormánykoalícióban lévő albán párt (Demokratikus Unió az Integrációért) közel sem a teljes macedóniai albánságot képviseli.

A mai macedón belpolitikai helyzetet a jövő évi elnökválasztás előcsatározása jellemzi. Nagy ellentét feszül a kormányzó szociáldemokrata párt és az elnök között; a parlament szeretné megnyirbálni az elnök hatalmát. De az is az ellentét kiváltó oka, hogy Trajkovszkij elnök elkötelezte magát a volt jobboldali kormánypárt, a VMRO mellett. Ennek az ellentétnek egyik példája a vezérkari főnök, Sztambolenszki tábornok helyzete. Crvenkovszki miniszterelnök szeretne volna nyugdíjaztatni – mondván, hogy ő még a JNA-ból maradt vissza –, de az elnök nem engedte, sőt előléptette altábornagyi rendfokozatból négycsillagos tábornokká.

Megállapítható, hogy a belbiztonság megteremtése teljesen leköti a macedón vezetés erejét és a biztonság költségei meghaladják a gazdaság teljesítőképességét. A többségi macedón (szláv) lakosság nagymértékben bizalmatlanná vált a nemzetközi közösséggel (elsősorban a NATO-val és az EU-val) szemben. Jelenleg – az albán kisebbséget kivéve – erős Nyugat-ellenesség alakult ki az országban. A szláv lakosság a Nyugat közvetítő szerepét az albán gerillák törekvéseit elősegítő tényezőként értékeli. A fentiek alapján még az a kijelentés is megkockáztatható, hogy az EU-csapatok távozása után nem garantált az ország belbiztonsága és határainak kielégítő őrzése, ellenőrzése. Biztató ugyanakkor az eurorendőrök tervezett megjelenése és ugyancsak tervezett együttműködésük a macedón rendőrséggel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Odbrana (Védelem), a hadsereg havonta megjelenő lapja.

HM-kiadványok a hadseregreformról.

Nemzetközi konferenciák és szemináriumok anyagai.

A macedón HM hivatalos honlapja (www.morm.gov.mk)

A macedón Állami Statisztikai Hivatal honlapja (www.stat.gov.mk)